Másfelől nem zárható ki, hogy a hibridek egy része nem természetes úton, hanem amatőr kutatók által elvégzett megporzás eredményeképpen jött létre. Éppen Németországban - ahol legerősebb az amatör botanikusok mozgalma - találták a legtöbb hibridet. BAGI és FARKAS (1992.) szerint ritkaságuk további oka, hogy hazánkban kevés az olyan megporzó rovar, mely legalább két kosborféle virágaihoz vonzódna, annál is inkább, mert a szülőfajok virágai sokszor méretükben, alakjukban, színükben és illatukban is feltűnően különböznek egymástól. (Hazánkban egyébként az orchideafajok - sok esetben specifikus rovarmegporzóiról is - alig van adat.)

Magyarország területén jelenleg kb. 9-12 hibrid orchidea (2-3 intergenerikus és 7-9 interspecifikus hibrid) fordul elő. A korábban megtaláltak és publikáltak közül mára valószínűleg kiveszett hazánkban 2-4 interspecifikus és 2 intergenerikus „keverékfaj". A továbbiakban két Orchis-hibrid hazai előfordulásához adunk új adatokat ill. egészítjük ki a korábbiakat, valamint egy Ophyrys-hibrid első hazai előfordulásáról számolunk be.

Orchis X Timbalii VELEN. A poloskaszagú kosbor (Orchis coriophora L.) és a mocsári kosbor /Orchis laxiflora ssp. palustris (JACQ.) A. et G./ kereszteződése révén jön létre. Talán az ország legjellemzőbb orchideahibridje, Alföldünkön többfelé megtalálható, sőt stabil állományai is vannak. Szülőfajai tőlünk nyugatra már igen ritkák, állományaik veszélyeztetettek, kis egyedszámúak, emiatt Nyugat-Európában előfodulása napjainkban kétséges (vö. BAUMANN és KUNKELE, 1982., BLATT et al., 1983., HAMEL és WALTER, 1984.) Az Orchis Timbalii termetében, virágainak méretében, színében, mintázatában, sarkantyújának alakjában és virágfürtjének tömöttségében a két szülőfaj közé esik.

Hazánkban először BOROS Á. (1923.) talált Kiskőrös mellett „a szülőfajok társaságában, mindössze egyetlen példány"-t.

A 60-as években Horánszky, A. Székesfehérvár mellett Molinietum-ban ill. Pénzes A. és Priszter Sz. a Turjánvidéken, Sári község határában találták (BORSOS, 1964.).

A következő adatát GEILING és SCHULTZE (1974.) közlik hazánkból, két példányt találtak Dabas mellett 1972-ben.

NÉMETH F. és GYURKÓ G. Fülöpszállás mellett „szikes réten néhány példányát" találták 1974-ben és 1975-ben

Németh F. és Seregélyes T. (ex verb.) a 80-as években a székesfehérvári felhagyott homokbányában látták.

Ugyanekkor találta Csongor Gy. (ex verb.) az ásotthalmi lápréten néhány tövét. (Lehetséges, hogy erre a lelőhelyre vonatkozik BAGI és FARKAS (1992.) „Mórahalom" községnévvel említett utalása is.)

BAGI és FARKAS (1992.) Zsombó község (Csongrád megye) melletti „szárazodó, szikes sásos réten" talált példányról számoltak be.

E korábban közölt adatok közül az utóbbi években csak a Kiskőrös mellettit nem sikerült igazolni. Mi 1991-1992-ben Dabas és Ásotthalom mellett figyeltük meg egy-egy példányát. Az eddig ismertetett lelőhelyeken - a fülöpszállási kivételével - csak magányos példányai, vagy igen kis egyedszámú állományai kerültek elő. Németh F. szóbeli közlése szerint a Fülöpszállás mellett élő állomány stabilnak tekinthető, egyes években a virágzó tövek száma a 30-at is elérheti.

1991-ben, Kunpeszér határában, az ott található láprétek és homoki rétek kontakt zónájában e hibridkosbor második stabil állományát találtuk. Igen nagy területen szétszórva kb. 50 virágzó tövét számoltuk meg, amely az

ország legnagyobb ismert állománya. Az 1992-es, meglehetősen száraz nyáron ugyanitt csak kb. 20 virágzó példányát láttuk. Előkerülése szinte törvényszerű volt, hiszen a poloskaszagú kosbornak legalább százezres nagyságrendű, míg a mocsári kosbornak több ezres állománya él a területen. Ezen a termőhelyen egyébként a Timbal-kosbor 15 védett és 3 fokozottan védett növényfajjal együtt fordul elő. A területen előforduló állatfajok közül említésre érdemes a fokozottan védett parlagi vipera (Vipera ursinii rakosiensis) és a nagypóling (Numenius arquatus) előfordulása.

1992-ben a Cegléd melletti Csikos-szélen, a Gerje-patak partjának közelében is sikerült egy tövére rábukkannunk, ez az adat szintén új, a környéken eddig nem találták a növényt.

Hazánk területén a közelmúltig mindössze egyetlen Ophrys-hibrid előfordulásáról volt tudomásunk: a Széki-erdőben (Devecser) Tallós Pál által megtalált Ophrys aschersonii-éről (SOÓ, 1959.) mely azonban már kipusztult a termőhely bolygatása és égerrel történő betelepítése miatt (Németh, 1985b.).

Tekintettel arra, hogy nálunk az Ophrys-fajok igen ritkák, együttes előfordulásukra alig van példa, így érthető, hogy nálunk kivételes eseménynek számít e fajok hibridjeinek előkerülése. A hibridizáció egyben bizonyitékot is szolgáltal a xenogámiára, mely hazánkban több bangófaj esetében még nem volt dokumentálva. /NÉMETH (1985a.) szerint hazánkban nem tudunk e fajok specifikus rovarmegporzóinak előfordulásáról. CSAPODY (1982.) szerint a hazai fajok megporzását javarészt hangyák végzik, de előfordul az önbeporzás is./

A dabasi Turjános azon kevés helyek közé tartozik hazánkban, ahol 3 bangófaj (Ophrys sphegodes MILL., O. insectifera L. és O. scolopax CAVAN.) együtt fordul elő. 1990. májusában e területen megtaláltuk az Ophrys insectifera és az Ophrys scolopax kereszteződéséből származó Ophrys X Nelsonii CONTRÉ et DELAMAIN, 1964. nevű hibrid bangó 4 virágzó tőből álló kis állományát. Hazánkban az Ophrys scolopax mindössze három helyen fordul elő és tudomásunk szerint csak Dabas és Kunpeszér mellett él együtt az Ophrys insectifera-val. A megtalált hibridek Dabason Astragalo-Festucetum rupicolae Salvia pratensis-Filipendula vulgaris-os típusában élnek. Jelenleg 5 tő előfordulásáról tudunk. 1990-ben és 1991-ben 4-4 tő virágzott, 1992-ben és 1993-ban nem nyílott egyetlen hibrid bangó sem.

Az Ophrys Nelsonii előfordulását DANESCH és DANESCH (1972.) csak Dél-Franciaországból közli, ahonnan a hibridet leirták. /BUTTLER, (1986.) közöl még képet erről a növényről de helymegjelölés nélkül./ A Turjánvidék tehát valószínűleg második ismert lelőhelye Európában a légy- és a szarvas bangó hibridjének.

IRODALOM

BAGI,I., FARKAS, GY. 1992. Kosborok násza. - Élet és Tudomány. 47/43.: 1363.

BAUMANN, H., KÜNKELE, S. 1982. Die wildwachsenden Orchideen Europas. Franck sche Verlagshandlung, Kosmos Naturführer, Stuttgart, pp 360

BLATT, H., GRUBE, A., SCHULZ, H. 1983. Verbreitung und Gefahrdung der Orchideen in Hessen. 2. Aufl. Reichenberger Verlag, Frankfurt am Main, pp 250

BOROS, Á. 1923. Floriszlikai közlemények. I. - Bot. Közl. 21.: 84-97.

BORSOS, O. 1964. Geobotanische Monographie der Orchideen der pannonischen und karpatischen Flora VIII. Annales Universitatis Sci. Budapest, Sect. Biol. 7.:45-73

BUTTLER, K.P. 1986. Orchideen. Mosaik Verlag, München, pp 280

CSAPODY, I. 1982. Védett növényeink. Gondolat, Bp., pp 350

DANESCH, O., DANESCH, E. 1972. Orchideen Europas. Ophrys--Hybriden. Hallwag, Bern und Stuttgart, pp 280

GEILING, O., SCHULTZE, G. 1974. Nachweis der Bastarde von Orchis coriophora X O. laxiflora ssp. palustris und O. coriophora X Anacamptis pyramidalis bei Dabas. - Acta Bot. Hung. 20 (3-4):243-248.

HAMEL, G., WALTER, H. 1984. Orchideen (Bildtafeln mitteleuropaischer Arten.) VEB Gustav Fischer Verlag. Jena, pp 58

MOLNÁR, A., SULYOK, J., VIDÉKI, R. 1989. A bangók is félrelépnek. Élet és Tudomány, 46/37.: 1167-1170.

NÉMETH F. 1978. Rovarutánzó orchideáink a bangók. Búvár, 33/2.:69-71.

NÉMETH F. 1982. A kosborok. (Veszélybe került növénynemzetségek.) Búvár, 37/7.: 303-304.

NÉMETH, F. 1985a: A bangók, (Védett növénynemzetségek). Búvár, 40/3.: 142-143.

NÉMETH, F. 1985b. A devecseri Széki-erdő. Búvár, 40/9.: 358-359.

SEREGÉLYES T., S. CSOMÓS Á. 1990. A dabasi Turjános TT. növényzete és botanikai értékei, 1:5000-es vegetációtérkép. Kézirat.

SOÓ, R. 1959. Ophrys Studien. (Geobotaniche Monographie der Orchideen der pannonischen und karpatischen Flora III.) Acta Bot. Acad. Sci. Hung. 5.:437-471.

SOÓ, R. 1973, 1980. A magyar flóra és vegetáció rendszertani-növényföldrajzi kézikönyve V., VI. Akadémiai Kiadó, Bp., pp. 724, 557.

SUNDERMANN, H. 1980. Europaische und meriterrane Orchideen. Brücke Verlag, Hildesheim, pp 310